لە نێوان ستایلی شیعریی وئەزموونی شیعرییدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

لە بارەی ئەزموونی سەباح ڕەنجدەرەوە

سەدیق سەعید ڕواندزی

هەموو شوناسێك و هەموو نەوەیەکی شیعری، بەرمەبنای قۆناغێکی دیاریکراوی ژیاری و ئەدەبی و کۆمەڵایەتی و شیعرییە، نەك مێژوو بیۆگرافیای کەسی نەوەکە. بەو مانایەی ئەو شوناسە ئەدەبییە لە پەراوێزی ئەزموونە شیعرییەکەوە دەناسرێتەوە و مانایەکی شیعری دەگەیەنێت. بێگومان هیچ ئەزموونێکی شیعریش نییە، بەرمەبنای چرکەساتێکی دیاریکراو بێت. ئەزموون لە هەر بوارێکەوە بێت، دەرەنجامی کەڵەکەبوونێکی زۆر و کارکردنێکی بەردەوامە لە پانتایی دەقدا. ئەزموونی شیعری، دەرەنجامی کارکردنێکی بەردەوامە لە نێو فەزای شیعردا، تاکو دواجار شاعیرێك ماکەکانی ئەو ئەزموونە بونیاد دەنێت. ئەگەر سەرنج لە ئەزموونی شیعری شاعیران بدەین، دەبینین هیچ کام لەم شاعیرانە، شوناسە شیعریەکانییان بەرهەمی زەمەنێکی دیاریکراو نییە، بەڵکو ڕەنگدانەوەی ئەزموون و قۆناغێکی درێژکراوەی شیعرییە. ئەزموونی شێرکۆ بێکەس لە تریفەی هەڵبەستدا، وەك خاچ و مار نییە.

ئەزموونی گۆڕان لە سەرەتاکانی شیعریدا، وەك ئەو قۆناغە نییە کە چەند ساڵێك بەر لە مردنی شیعری تێدا نووسیوە. بۆیە هیچ نەوەیەك ناتوانێت لە چرکەساتێکی دیاریکراودا، ئەزموونێك بخوڵقێنێت ئەگەر ئەو پەڕی توانا و داهێنانی خۆشی بخاتە گەڕ. چونکە ئەزموون، چەمکێکە خۆی لە خۆیدا پێناسە و شوناسی دیارە، کە بە مانای تاقیکردنەوە و کارکردنی بەردەوام دێت. ئەزموونی شیعری، بەشێکە لە کۆی ئەو ڕەگەزە هونەرییانەی بونیادی دەقی شیعری شاعیرێك لەسەر ئاستی زمان و دنیابینی و گوتارو فۆڕمەوە پێکدێنێت. هیچ ئەزموونێکی شیعری جیاواز ناکەوێتەوە، ئەگەر بە کۆی بنەما هونەرییەکانەوە لە ئاستی ئەزموونێکی دیکەدا جیاواز نەکەوێتەوە. بە تەنها زمان و دنیابینی، ناوەڕۆك و گوتاری شیعری، ئاماژەیەك نین بۆ جیاواز کەوتنەوە، بەڵکو فۆڕم و ستایلی نووسینی شیعریش،

بەشێکی سەرەکی جیاکردنەوەی دەقن، کە لە پەراوێزییەوە دەبنە خاسیەتێکی جیاکەرەوەی هونەری بۆ ناسینەوەی شیعری شاعیرێك. بۆیە جیاواز کەوتنەوە و ئەزموونی جیاوازی شیعری، بەرەنجامی یەك ڕەگەزی شیعری نییە، بەڵکو کۆی ڕەگەزەکان بە سەر یەکەوە، دەلالەت لەو ئەزموونە دەکەن.

بە گشتی لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، هاونزیکییەکی زۆر لە سەر ئاستی فۆرم و دنیابینی شاعیران بەدی دەکرێت، تا ئەو ئاستەی ئەزموون و شوناسە شیعرییەکەیان، بە ئەندازەیەك هارمۆنی دەبێت، ناسینەوەیان ئەستەم دەبێت. تەنانەت زۆر جار وا هەست دەکەین شیعری شاعیرێکە بە تەنها. بۆ نموونە:

لە ئەزموونی سالم ونالیدا، هەندێك دەق و غەزەلی شیعری هەن، بە جۆرێك لە یەکتری دەچن، کە خوێنەر وا هەست دەکات، هەموویان شیعری شاعیرێکن، ئەمە لە شیعری کلاسیك و لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی کلاسیکدا باوە. دنیابینی شاعیرانی نیوەی دووەمی هەفتاکان، واتا قۆناغی دوای هەڵەسی شۆڕش، بە جۆرێك هاوشێوەیە، کە هەندێك جار بچووکترین ڕایەڵەی جیاواز کەوتنەوەی شیعری لە نێوانیاندا نەمێنێت. بۆیە ناتوانین لەو قۆناغەدا، بە دیاریکراوی شوناسێکی تایبەتی و ئەزموونێکی شیعری تایبەت ببینین و بیناسینەوە. ڕەنگە شاعیرانێك (بۆ نموونە وەك لەتیف هەڵمەت) بانگەشەی ئەوە بکەن، کە ئەوان ئەزموونی جیاوازی نیوەی دووەمی هەفتاکانی شیعرین، بەڵام کاتێ لە سەر دەقەکانی ئەو شاعیرە لەو قۆناغە ودواتریش دەوەستین، هەست بە جیاوازییەکی ئەوتۆ ناکەین لەگەڵ گوتاری شیعری سەردەمەکەی خۆی بە گشتی. چونکە هەموو ئەزموونێکی نوێی شیعری، بێگومان لە بەر کەوتن دا ئەبێت لەگەڵ ئەزموونی باودا. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، ئەزموونێکی شیعری نوێ نییە بە ناوی نوێ، ئەگەر زمان و فۆرم و دنیابینی نوێی شیعری بوونی نەبێت. چونکە ئەوەی دواجار ئەزموونە نوێیەکە بونیاد دەنێت ئەو ڕەگەزانەن. شیعر ناتوانێت جیاواز بکەوێتەوە، ئەگەر ڕەگەزە هونەرییەکانی جیاواز نەبن. بۆچی بە (گۆران) دەگوترێت داهێنەر و نوێکەرەوەی شیعری کوردی؟ چونکە زمان و فۆرمێکی جیاوازی لە ئەزموونی شیعری کلاسیك هێنا ئاراوە. بۆیە هیچ ئەزموونێکی جیاواز بوونی نییە، ئەگەر شاعیری جیاواز و دنیابینی جیاواز بوونی نەبێت.

بێگومان دەشێ شاعیرێك لە کۆی ئەزموونی شیعری خۆیدا، بە ستایلی جیاواز شیعر بنووسێت، بەڵام ئەوەی دواجار ناگۆڕدرێت، کۆی ئەزموونە شیعریەکەیە. چونکە ستایلی شیعری، بەشێکە لە کۆی ئەزموونە شیعرییەکە، ئەوەی شوناسی ناسینەوەی ئەو ئەزموونەش پێك دەهێنێت، لە ڕاستیدا کۆی ئەزموونەکەیە بە سەر یەکەوە، وەك

یەکەیەکی گرێدراوی بابەتی و شیعری. لێرەوەش ئەزموونی شاعیرێك جیا دەکرێتەوە لە ئەزموونی شاعیرێکی دیکە. بە بڕوای من لە شیعری کوردیدا، ستایل و ئەزموون بە ئەندازەیەك هارمۆنی بوون، کە جیاکردنەوەیان ئەستەمە. بۆیە کاتێ شاعیرێك بە ستایلێکی جیاواز دەنووسێت، ئەزموونە شیعرییەکەشی دەگۆڕدرێت. ئەم گۆڕانە لە گوتار و دنیابینی، گەلێك جار هەستێك لای خوێنەری دروست دەکات، کە وا بزانێت لە بەردەم ئەزموونێکی دیکەی شاعیر دایە. لێرەوە دەکرێ نموونەیەکی بەرجەستە بێنینەوە. بە درێژایی ئەزموونی شێرکۆ بێکەس، لە ڕووبەری شیعری ئەو شاعیرەدا، ڕوحێکی نەتەوەییانە و بەرگریکارانە و شۆڕشگێڕییانە بوونی هەبووە، کە بەرگری لە شوناسی نەتەوە دەکات و مێژووی نەتەوە لە شیعردا هەڵدەگرێت. گوتاری شیعری ئەم شاعیرە، گوتاری تراژیدیا و گوازرشتە لە ڕوحێکی زامداری نەتەوەیی، کە بەردەوام لەلایەن دوژمنەکانییەوە هەوڵی لە نێوبردن و سڕینەوەی دراوە.

بۆیە گەلێك جار بەم شاعیرە دەگوترێت، شاعیری نەتەوە و نیشتمان. ئەم گوتارە لە شیعری ئەم شاعیرەدا، ئامادەیەکی قووڵ و هەمیشەیی هەیە. بەڵام کاتێ هەردوو دەقی (کورسی و ئێستا کچێك نیشتمانە) دەخوێنینەوە، هەست دەکەین دنیابینی و ئەزموونی ئەم شاعیرە، تەواو جیاوازە لە ئەزموونی پێشووی. تەنانەت لە ئێستا کچێك نیشتمانە، ڕوانگەی ئەم شاعیرە لە دوا ساتەکانی تەمەنیدا بۆ نیشتمان، گۆڕانی بنەڕەتی بە سەردادێت.

هەرخودی ناونیشانی کۆمەڵە شیعرەکە، گوزارشتێکی بنچینەییە بۆ ئەو گۆڕانە. دەکرێ بڵێین لێرەدا لە بەردەم ئەزموونی شاعیرێك داین، کە لەگەڵ ستایلی شیعری، ئەزموونەکەش لە ئاستی دنیابینی و گوتاردا، تا ڕادەی جیاواز کەوتنەوەیەکی زۆر دەگۆڕێت. واتا لەگەڵ ستایلە شیعرییە نوێیەکە، ئەزموونە شیعریەکەش دەگۆڕێت، وەك ئەوەی لە بەردەم دوو ئەزموون و دوو دنیابینی جیاوازی شیعری دابین. بەڵام ئەمە لە ئەزموونی شیعری سەباح ڕەنجدەردا، وەك ئەزموونێکی تایبەتی و جیاواز لە ئەزموونی شیعری شاعیرانی تر بە گشتی جیاوازە. لە شیعری ئەم شاعیرەدا، ستایل دەگۆڕێت، بەڵام ئەزموونە شیعرییەکە وەکو خۆی دەمێنێتەوە.

تا ئەو ڕادەیەی کە خوێنەر بەریدەکەوێت (بە تایبەتی ئەوانەی کۆنتاکییان لەگەڵ شیعری ئەو شاعیرە هەیە) دەزانێت ئەمە ئەزموونی ڕەنجدەرە وەك شاعیرێك. هەرسێ دەقی (گۆڕپان بۆ ناونیشانی جەنگەکان) و(خاڵبەندی) و(دەستنووسێکی تازە دۆزراوی بابەتاهیری هەمەدانی) ، سێ دەقی تازەی ئەو شاعیرەن، کە ستایلێکی جیاوازە لە ئەزموونی شیعری ئەودا. بە تایبەتیش دەقی خاڵبەندی، کە ئەوەندەی

ئاگاییم لە بارەی مێژووی شیعری کوردییەوە هەبێت، یەکەم شیعرە لە بارەی خاڵبەندییەوە دەنووسرێت. کە تیایدا شاعیر، خاڵبەندی وەك ڕێسایەکی زمانەوانی و ڕێزمانی، دەکاتە تیمەیەکی شیعریی.
بەڵام پێویستە لێرەدا ئەوە بگوترێت، خاڵبەندی لە پاڵ مانای زمانەوانی خۆی، ڕەهەندێکی دیکەی واتاییشی هەیە، کە بەشێکە لە مانای شیعری. بەو دەربڕینەی کاتێ شاعیر باسی (یەك خاڵ و دووخاڵ و سێ خاڵ) دەکات، ئەمانە هەر تەنها ئاماژەیەك نین بۆ ناسینەوەی ڕێسای ڕێزمانی، بەڵکو دەلالەتی دیکەشیان هەیە.

یەك خاڵ ئاماژەیەکە بۆ ئەوەی کە وشە هەیە لە زمانی کوردیدا، یەك خاڵی هەیە. وەك:([illegible]/ [illegible]) ([illegible]/ [illegible]) ([illegible]/[illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]:(شیرین/تاڵ) (گریان/ پێکەنین) وشەش هەیە سێ خاڵی هەیە وەك:_(دژوار، قاڵا، تۆپ، شەو) بێگومان نموونەی دیکەی لەو شێوەیەش زۆرن. ئەگەر سەرنج لەم وشانە بدەین، دەبینین لە پاڵ ئەوەی خاڵ نیشانەیەکە بۆ ناسینەوە و لێك جیاکردنەوەی وشەکان لە ڕووی ڕێزمانییەوە، هاوکات ئاماژەیەکیشە بۆ گۆڕینی واتای بنەڕەتی وشە، بە ئاراستەی مانای جیاواز. بەو دەربڕینەی یەك خاڵ دەتوانێت، کۆی واتای وشەیەك بگۆڕێت و بە گۆڕینی واتاش مانا دەگۆڕێت. لە شیعری دەستنووسێکی تازە دێزارەوەی بابەتاهیردا، کە لە شێوەی چوارینە نووسراوە، تۆپۆگرافیای دەق لە شێوەیەکی ستوونییەوە دەبێتە ئاسۆیی. واتا ئەم شیعرە پێچەوانەی شیعرەکانی دیکەی ڕەنجدەر، ڕووبەری دەق ئاسۆیی و بە ئاراستەی هاو سەروا و هاوسەنگی وشەیە.
ئەم شیعرە، ئەگەرچی هاوشێوەی دەقێکی چوارینەیە، بەڵام کاتێ بە وردی سەرنج لە دەقەکە دەدەین، دەبینین گوتاری شیعرەکە بە ئاراستەی شیعری ئازادە، نەك فۆڕمی جێگیری چوارینە وەك ئەوەی لە شیعری کلاسیکدا دەبینرێت. ئەمە لەلایەك، لەلایەکی دیکەوە، لە ئاستی زمان، وشە و دەربڕین، هەمان زمان و گوتاری ئەو ئەزموونەیە کە شیعری ڕەنجدەری پێ دەناسرێتەوە. ئەم سێ ستایلە جیاوازە لە شیعردا، لە فۆڕمێکی جێگیردا یەکدەگرنەوە. بە بڕوای من، لەهەشتاکانەوە تاکو ئێستا، ئەزموونی هیچ شاعیرێك وەك ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر، لە ڕێگەی فۆڕم و زمانی شیعرییەوە ناناسرێتەوە. بگرە کاتێ کەسانێك هەوڵی نووسین بەو فۆڕم و گوتارە دەدەن وەك (ژیار ئەسوەد و سروشت نەوزاد) ، ئیدی خوێنەر بە ئاسانی کاریگەریەتی ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر، بە سەر ئەزموونی شیعری ئەوانیتر دەناسێتەوە. بەڵام لێرەدا، دەبێ ئەو ڕاستییە بزانین، هیچ دەقێك نابێتە دەقێکی جیاواز و تازە، ئەگەر سنوورەکانی

کاریگەریەتی و هەناسەی شیعری شاعیرێك تێ نەپەڕێنێت. لاساییکردنەوەی ئەزموونی شیعری، هەر تەنها ئەوە نییە کت و مت وشە و دەربڕین و پەڕەگرافی شیعری کۆپی بکەیتەوە.

بەڵکو نووسین بەو فۆڕم وستایلەش، بە هەمان دنیابینی، جۆرێکە لەلاساییکردنەوە و کاریگەریەتی. بە تایبەتی کاتێ شاعیرێك شوناسێکی جیاواز و تایبەتی بە ئەزموونی شیعری خۆی دەدات، ئیدی ناسینەوەی ئەو شوناسە لە نێو شوناسی باوی شیعردا، پرۆسەیەکی ئاسانە. لێرەوەش بۆ من وەك خوێنەرێك، زۆر بە ئاسانی شوناسی شیعری سەباح ڕەنجدەر و هەموو ئەو دەنگە نوێیانەش دەناسمەوە، کە لاسایی ئەو شاعیرە دەکەنەوە، یاخود هەوڵدەدەن وەك ئەو بنووسن. چونکە وەك ئاماژەمان پێکرد، زمان و دنیابینی و فۆڕمی شیعری سەباح ڕەنجدەر، تایبەت و جیاوازە. ناسینەوەی ستایلی شیعری، دەکرێ بچیوێنین بە ناسینەوەی گۆرانی لە ڕێگەی دەنگەوە. بۆ نموونە: دەنگی (سەید عەلی ئەسغەری) لە مێژووی هونەری کوردیدا تایبەتە. لە هەر شوێنێك گوێبیستی ئەو دەنگە بین، دەزانین ئەوە دەنگی ئەسغەرییە. تەنانەت ئێستا یەکێك لە نەوەکانی دەنگێکی هەیە، نزیك لە دەنگی ئەو. کاتێ حەسەن حەیران، حەیران دەڵێت، ناسینەوەی دەنگی ئەم حەیران بێژە، لە نێو سەدان حەیران بێژی دیکەدا، ئاسانە. ئەم پەیوەندی بە ستایلی تایبەتی خودی هونەرمەندەکەوە هەیە. کاتێ شاعیرێکیش شوناسێکی تایبەتی شیعری وەردەگرێت، ئیدی ستایلەکانی نووسین گەر جیاوازیش بن، دواجار لەو کۆنسێپتەدا یەك دەگرنەوە، کە شوناس و ئەزموونەکەیە. بۆیە ئەم سێ دەقەی سەباح ڕەنجدەر، ئەگەرچی بە سێ ستایلی جیاوازی شیعرییەوە نووسراون، بەڵام دواجار، یەك گوتار، یەك شوناس و دنیابینییان هەیە، ئەویش شوناسی شیعری ئەزموونی سەباح ڕەنجدەر خۆیەتی.

• ئەم بابەتە لە هەفتەنامەی ڕێگای کوردستان، ژمارە(1240) ی ڕۆژی 6/ 4/ 2021 بڵاوکراوەتەوە.